

OSMANLI ARAŞTIRMALARI
XIX

Neřir Heyeti — Editorial Board

Halil İNALCIK — Nejat GÖYÜNÇ
Heath W. LOWRY — İsmail ERÜNSAL
Klaus KREISER — A. Atilla ŐENTÜRK

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
XIX

İstanbul - 1999

Sahibi : **ENDERUN KİTABEVİ** adına İsmail Özdoğan

Tel: (0212) 518 26 09 Fax : (0212) 518 26 63

Yazı İşleri Sorumlusu : Nejat GÖYÜNÇ

Tel: (0216) 333 91 16

Basıldığı Yer : **KİTAP MATBAACILIK**

Tel: (0212) 567 48 84

Cilt : **FATİH MÜCELLİT**

Tel: (0212) 501 28 23 - 612 86 71

Adres : **ENDERUN KİTABEVİ** Büyük Reşitpaşa Cd. Yümnü İş Merkezi No: 46
Beyazıt - İSTANBUL Tel. (0212) 528 63 17 - 528 63 18

EDREMİT YAYALARI VE YAYA TEŞKİLÂTİNİN KALDIRILMASI HAKKINDA BİLGİLER

Fikret YILMAZ

Mensuplarına yaya veya piyade denilen teşkilâtın Osmanlı Devleti'nin düzenli bir savaşçı kuvvet oluşturmak kaygısıyla tesis ettikleri ilk kurum olduğu genellikle kabul edilmektedir¹. Yaya teşkilâtının kuruluşu, rivayetlere dayalı bilgilerimize göre Orhan Gazi (1326-1362) devrine kadar uzanmaktadır. Özellikle Bizans tecrurlarına karşı kendisini askeri bir güç olarak hissettirmeye başladığı yıllarda, Osmanlı Beyliği'nin muharip kitesinin, daha çok aşiret halkından, gönüllülerden ve gazilerden meydana geldiği ifade edilebilir. Fakat ilk dönem fetihlerini takibeden yıllarda genişleyen beylik topraklarının ve farklı unsurları içermeye başlayan toplumun kontrolü; Bursa gibi önemli şehirlerin ele geçirilmesinde görüldüğü türden büyüyen hedefleri gerçekleştirme isteği gibi nedenler, düzenli savaşçı birliklerin oluşturulması yönündeki çabaları çabuklaştırmıştır denilebilir. Ganimet kaygısı gibi nedenlerle savaşmaya gönüllü olan insanlardan meydana gelen kuvvetlerin ilk fetihlerdeki gayreti ve yararlığı bilinse de, değişen koşullar içinde yeterli olmayacağı, bu açıdan bakıldığında beklenilmeyecek bir sonuç değildir. Gerçekten de XV.yy kronik yazarları yaya²

¹ Bkz. İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları I*, Ank. 19842, s. 1. M. Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi I (1243-1453)*, İst. 19793, s. 410 vd. M. Arıkan, "Yaya ve Müsellemelerde Toprak Tasarrufu", *Atatürk Konferansları VIII (1975-76)*, Ank. 1983, s. 175. H. Doğru, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaya-Müsellem-Taycı Teşkilâtı*, İst. 1990, s. 4 vd. Yaya müsellem teşkilâtı ayrıntılı bir şekilde incelenmesine rağmen maalesef yayınlanmamıştır; M. Arıkan, *XV. Asırda Yaya ve Müsellem Ocakları (Toprak tasarrufu, vergi muafiyetleri ve hizmet)*, Basılmamış Doçentlik Tezi, Ank. 1966.

² Bilindiği üzere yaya teşkilâtı yanında, onunla birlikte anılan atlı kuvvetler yani müsellemler de örgütlenmişlerdi. Ocak yapıları ve hukuksal konumları açısından birbirlerine benzer bir örgütlenmeye sahiptiler. Hatta müsellemler kelimesinin muafiyet

teşkilâtının kuruluşunu açıklarken, ortaya çıkan bu ihtiyacı işliyorlar ve kurumun başlangıcına ilişkin olarak aktardıkları bilgiye dayanak yapıyorlar. Aşıkpaşa-zade Orhan Gazi'nin askerlerini çoğaltmak istediğini ve Çandarlı Kara Halil'in önerisi ile yaya yazımına başlandığı bildirilmektedir³. Nakledilen bu olay XV.yüzyılda ve sonrasında kaleme alınan diğer kronik yazarları tarafından da hemen hemen aynen tekrarlanmaktadır⁴. Yayalar kuruluş yıllarında devlet katında ayrıcalıklı ve halk nezdinde prestijli bir konuma sahip olmalı ki, yaya yazılmak için halkın ihtiyaçtan fazla rağbeti olmuştur. Hatta yaya yazımı için görevlendirilen Çandarlı Kara Halil'in rüşvet alarak yaya kaydettiği ithamları da sözkonusudur⁵. Halkın yaya yazılmak için bu derece istekli olması aslında anlaşılabilir bir konudur. Çünkü, yayalar kuruluş yıllarında, seferde oldukları zamanlarda günde bir akçe hesabı üzerinden ulufe alıyorlardı⁶. Barış dönemlerinde bazı vergilerden muaf olmak koşuluyla tasarruflarına terkedilen çiftliklerinde çalışıyorlardı⁷. Hizmetlerine mukabil ulufe almaları, toprak tasarruf etmeleri ve vergi muafiyeti gibi haklara sahip bulunmaları, yayalığı özenilen bir görev haline getirmiştir. Anlaşılacağı üzere yayalık yarı sivil-yarı askeri bir teşkilâttir⁸. Sefer zamanında devletten para almalarından dolayı, başkentte oturmamalarına rağmen devletin ilk merkezi kuvveti

anlamından dolayı, bazı örneklerde yayalara da müsellemler denilmekteydi. Bkz. F. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ank. 1989, s. 149 ve dpt. 108. Müsellemler hakkında ayrıca bakınız: M. Arıkan, *agm*, s. 175-201; H. Doğru, *age*, s. 115 vd. Biz bu çalışmayı Edremit yayaları örneğinde organize ettiğimizden ve Edremit'te müsellemler ocakları bulunmadığından müsellemleri inceleme kapsamına almadık.

³ "... Andan Orhan Gazi leşkerin ziyade etmek diledi kim ol vilayetde ola. Karadaşı eydür, anı kadılara danış der. Ve ol zamanda Çandarlı Karaca Halil (.....) Ona dahi danışdı. Eydür: Elden yaya çıkar dedi." Aşıkpaşa-zade, "Tevarih-i Al-i Osman", *Osmanlı Tarihleri I*, (Yay. Çiftçioğlu N. Atsız), İst. 1949, s. 117-18. İ.H. Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ank. 1974, s. 6.

⁴ Örnekler için bkz: "..... Anadolu'da yaya yazmak Orhan zamanından kaldı....", *Anonim Tevarih-i Al-i Osman*, (F. Giese neşri), Haz. N. Azamat, İst. 1992, s. 19; M. Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, C. I, (Haz. F.R. Unat-M.A. Köymen), Ank. 1949, s. 155; Hadidi, *Tevarih-i Al-i Osman (1299-1523)*, (Haz. N. Öztürk), İst. 1991, s. 61.

⁵ Aşıkpaşa-zade, s. 118, Krş; Neşri, s. 155. A. Mumcu, *Osmanlı Devletinde Rüşvet*, İst. 19852, s. 84-85.

⁶ Hoca Saadettin, *Tac'üt-tevarih*, C. I, İst. 1279, s. 40. M. Arıkan, *agm*, s. 175.

⁷ Göst. yer.

⁸ M. Arıkan, *agm*, s. 175.

sayılmışlardır⁹. Fakat yayalar bu ayrıcalıklı ve özel konumlarını çok geçmeden yitirdiler. Çünkü yeniçeri ocağının kuruluşu ile birlikte yayaların savaş gücü olarak kullanılmasından vazgeçilme süreci de başlamış oldu. Yayaların aksine yeniçeriler ziraatle hiçbir ilgileri bulunmayan, sefer dönemlerinde savaşa giden, sefer dönüşlerinde ise kışlarında askeri eğitim ve talimle meşgul olan profesyonel askerlerden oluşuyordu. Ayrıca sultanların kapı askeri olmalarından dolayı da daha ayrıcalıklı ve önemli bir konuma sahiptiler¹⁰. Bu gelişme sonunda yayalar merkezi bir kuvvet olmaktan çıkarılıp, bir takım şahsi ve arazi vergilerinden bağışık tutularak eyalet askeri statüsüne alınmışlardır¹¹.

Kuruluşlarından itibaren yayalar ocak esaslı üzerine teşkilâtlandırılmışlardı. Yeniçeri teşkilâtının kuruluşundan sonra bir yaya ocağı şöyle tarif edilebilir: “*Maaşlarına mukabil bir çiftlik tasarruf eden, avarız-ı divâniye vergisine karşılık belli bir hizmetle yükümlü tutulan, görevleri ve vergi bağışıklıkları nedeniyle askeri sayılan, bir yaya ve bir yamaktan meydana gelen üniteye yaya teşkilâtında bir ocak denilmektedir.*”¹²

Yeniçeri ocağının kurulmasından sonra yayalardan muharip kuvvet olarak yararlanılması hemen bitmese de, süreç içinde giderek azalmıştır. Aslında XV. yüzyıl sonlarına kadar, yayaların sefere çağırıldıklarını ve savaşa katıldıklarını gösteren örnekler bulunmaktadır¹³. Hatta Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) devrine ait kanun hükümleri, sefere özürsüz olarak katılmayan yayalar

⁹ H. Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları I*, s. 1-2. Krş. M. Arıkan, *agm*, s. 175.

¹⁰ Yeniçeri ocağı hakkında genel olarak bkz. İ. H. Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları I*, s. 144 vd.

¹¹ İ.H. Uzunçarşılı, *age*, s. 1-2. M. Arıkan, *agm*, s. 175. H. Doğru, *age*, s. 8 vd.

¹² M. Arıkan, *agm*, s. 175-176.

¹³ 1487 tarihli Saruhan sancağı piyade defterinden anlaşıldığına göre, piyadeler harpçi karakterlerini korumaktadırlar. Bkz. F. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ank. 1989, s. 143. Yine Karesi sancağına ait daha geç tarihli (1530) bir defterde de aynı olgu izlenebilmektedir. Bkz. Atatürk Kütüphanesi, *M. Cevdet Yazmaları*, O. 62, değişik yerlerde. Hemen belirtmeliyiz ki, XVI. Yüzyıl başına ait bu defterdeki bilgiler, daha önceki tahrirlerden aktarılan kayıtları tekrarlıyor olabilir. Bu nedenle defterde yayaların sefere eşeceklerine ilişkin kayıtlar, defterin yazıldığı dönemdeki uygulamaları yansıtmıyor olabilir. Bu defter hakkında bkz: Fikret Yılmaz, *XVI. Yüzyılda Edremit Kazası*, (Ege Üniv. Sosyal Bil. Enst. Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1995, s. 7.

hakkında uygulanacak çok sert cezaları düzenlediğine göre¹⁴, yayalardan sefer emrine icabet etmeleri XV. yy'da da beklenmektedir. Fakat giderek artan bir nispette yayaların geri hizmetlerde görevlendirilmeleri söz konusudur. XVI. yüzyıl kayıtlarına göre yayalardan köprü yapımı, madenlerde çalışmak, tersanelerde gemi yapımı ve çeşitli inşaatlarda görev almak gibi hizmetler istenmektedir¹⁵. Bu görevlerin yerine getirilmesi karşılığında ise, tasarruflarındaki çiftlikleri işletecekler ve vergi muafiyetinden yararlanacaklardı¹⁶.

Daha Orhan Gazi (1326-1362) devrinde Osmanlı idaresi altına giren Karesi bölgesinde de devletin bu ilk askeri-zirai kurumunun örgütlendirilmiş olduğunu iddia etmek zorlama olmasa gerektir. Osmanlıların ilhak ettikleri ilk Türk beyliği olan Karesi oğulları beyliğinin¹⁷ arazisi içinde Karesi yaya sancağını oluşturdukları anlaşılmaktadır¹⁸. Anlaşılacağı üzere, Karesi yaya sancağına bağlı olarak Edremit yayabaşılığı da organize edilerek teşkilât içindeki bir birim haline getirilmiştir. Edremit yayabaşılığı; Edremit yaya nahiyesi, Ayazmend

¹⁴ Sefere özürsüz olarak gelmeyen yayaların ve yerine bedel göndermeyenlerin, bir kere olmasında kulağı kesilmesi, alışkanlık haline getirip 2-3 kez gelmeyenlerin ise idam olunması isteniyordu. Bkz. *Kanunnâme-i Al-i Osman*, (M. Arış neşri), İst. 1329, s. 48-49.

¹⁵ Örnekler için bkz. F. Emecen, *age*, s. 149-150. Z. Arıkan, *XV.-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir 1988, s. 195. Karesi sancağı yayaları da benzer hizmetler için görevlendirilmişlerdi. Örnekler için bkz: Maden hizmeti için: *BOAMÜD*, 3, s. 278, (2-Cemazi el-evvel-967 / 30-Ocak-1560); Gemi yapımı için; *BOAMÜD*, 16, s. 144, (10-Recep-979 / 28-Kasım-1571); Top döküm hizmeti için; *BOAMÜD*, 28, s. 365, (3-Ramazan-984 / 24-Kasım-1576).

¹⁶ Bu konuda genel olarak bkz. M. Arıkan, *agm*, s. 175-201.

¹⁷ Karesi beyliğinin 1334 yılından itibaren, iktidar çekişmesine bağlı olarak yaşadığı iç mücadele sırasında olaya müdahil olan Osmanlı beyliği, bu sırada başlayan bir süreçte Karesi topraklarını ilhak etmiştir. Olay klasik bir fetih değildir. Osmanlı beyliği bu olayla birlikte çok güçlenmiş; Karesi ordusuna ve ilk Osmanlı fetihlerinde büyük hizmetleri görülen Karesi ümerasına sahip olmuştur. Ayrıca Karesi oğullarının denizcilikteki deneyimlerinin Rumeli'ye geçişte Osmanlılar açısından son derece önemli katkı sağladığı düşünülebilir. Konunun bu bakış açısından değerlendirilmesi için bkz. F. Yılmaz, *agt*, s. 100-108.

¹⁸ Karesi sancağı hakkında yapılan bir doktora çalışmasında, Karesi sancağı yayalarına ait herhangi bir defterin arşivlerimizde mevcut olmadığı iddia edilmektedir. Oysa aynı tezin kaynaklar bölümünde Karesi yaya defterlerinin iki tanesi (*BOATTD*, 277 ve 678) tahrir defterleri arasında sayılmaktadır. Anlaşılacağı üzere araştırmacı bazı defterleri görmediği gibi, bulduklarının da yaya defteri olduğunu fark edememiştir. Bkz. Sezai Sevim, *XVI. Yüzyılda Karesi Sancağı*, (A.Ü. Sosyal Bil. Enst. Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ank. 1993, s. 2-3 ve 334. Geniş bilgi için bkz. F. Yılmaz, *agt*, s. 10.

yaya nahiyesi ve İvrindi'de bulunan çiftlikler ile yayalardan oluşuyordu¹⁹. Mevcut olan yaya defterlerinin²⁰ en eskisi olan 1530 sayımının sonuçlarını içeren deftere göre, belirtilen üç birimden Edremit nahiyesinde yirmi üç; Ayazmend nahiyesinde on sekiz; İvrindi'de ise beş çiftlik olmak üzere toplam kırkaltı (46) çiftlik bulunmaktaydı. Bu çiftliklerde kırk altı yaya, yüz otuz dokuz (139) yamak ve doksandört (94) tane bülüş çağına ermemiş (nâ-reside) değişik yaşlarda erkek çocuk kayıtlıydı²¹. Yine aynı sayımın sonuçlarına göre altı çiftlik de mevkuf yazılmıştı²².

Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) devrinin başlarında Edremit yayabaşılığında bulunan çiftliklerde kayıtlı yaya ve yamakların dağılımına bakıldığında “bir yaya ve bir yamaktan oluşan ünite olarak” tarif edilen ocak tanımından farklı bir yapıda olduğu görülecektir. Fakat bu tanım yayaların kuruluş dönemine yakın bir yapıyı yansıtmaktadır. Esasen zaman içinde ocak yapısında ve nüfusunda önemli değişiklikler olmuştur. XV. yüzyıldan itibaren çiftliklerde kayıtlı nüfusun arttığı; hele XVI.yüzyıldaki genel nüfus artışına bağlı olarak, ocak mensuplarının 4-15 kişi arasında değişen sayılara ulaştığı

¹⁹ Elimizdeki en eski tarihli yaya defterine göre Edremit yayabaşılığı belirtilen üç bölümden meydana gelmiştir. Bkz. Atatürk Kütüp. *M. Cevdet Yazmaları*, O. 62, v. 94-101.

²⁰ Karesi yayalarını mübeyyin üç defter bulunmaktadır. Bunlar:

a- Atatürk Kütüphanesi, *Muallim Cevdet*, O. 62; Defter v. 39/b'de bulunan bir şerhin tarihi esas alınır (H. 937) M. 1530-31 yılına ait olduğu söylenebilir. Mufassal olan defterin şerhleri köhne, kadim ve atik defterlerden aktarıldığından, çok eski zamanlardaki uygulamaları yansıtmaktadır. Edremit yayabaşılığına ait bölüm defterde v. 93/a - 103/a arasındadır.

b- *BOATTD*, 277; Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan defter 3.sayfadaki dibacesine göre (H. 959) M. 1551-52 yılına tarihlidir. Mufassal bir defterdir. Dağılan yaya ocaklarının yeniden tanzim çalışmalarını yansıtmaktadır.

c- *BOATTD*, 678; Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde tahrir defterleri koleksiyonunda bulunmaktadır. Tahrir defterleri kataloğunda “tarihsiz, III. Murad devri” açıklamasıyla tanımlanmış. İçindeki şerhlerin tarihleri H. 989-994 yıllarına aittir. Bu nedenle 1581-1586 yılları arasında yazıldığı düşünülebilir. Zaten içeriğinden de bu yıllara ait olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü defter bu dönemde lağvedilen yaya çiftliklerinin timara dönüştürülmesi sürecindeki işlemleri yansıtmaktadır. Bu nedenden dolayı önemli bir defterdir.

²¹ Atatürk Kütüp. *M. Cevdet*, O. 62, v. 93/a - 103/a. Defterin ilgili bölümünden derlediğimiz bilgileri yansıtan tablolar için bkz. *Tablo I*; Nâ-residelerin yaş gruplarına göre dağılımı için: *Tablo IV*.

²² *M. Cevdet*, O. 62, v. 101/b.

bilinmektedir²³. Bu genel durum Edremit yaya çiftliklerinde de gözlenmektedir. Yaya ve yamak sayısı 1-10 arasında değişen sayılarda bir dağılım göstermekte olsa da, yoğunluk olarak (31 çiftlikte) yaya-yamak sayısı 3-5 arasında değişen bir odaklaşma sergilemektedir²⁴. Yayalar, çiftliğin yasal olarak sorumlusu olsalar da oğullarını, akrabalarını veya azat ettikleri kölelerini kendilerine yamak kaydettirebiliyorlardı. Rumeli çiftliklerinde yaya ve yamak hisseleri ayrılmış olsa da Anadolu çiftliklerinde böyle bir ayırım sözkonusu değildi. Yaya ve yamaklar arasında yükümlülük ve toprak tasarrufu açısından fark olmaması yamak kayıtlarını sadece nöbet konusunda anlamlı kılıyordu²⁵. Üstelik bu; hizmet ve ziraatın sürekliliği açısından, ilk bakışta yararlıydı. Çünkü hizmete çağrılan yaya veya yamak göreve gittiğinde üretimin kesintiye uğraması tehlikesi, çiftlikte mutlaka yamak bulunacağından dolayı, önlenmiş oluyordu. Hiç olmazsa yaya ünitesine hizmet sırası geldiğinde aynı kişinin tekrar-tekrar göreve gitmesi de sözkonusu olmuyordu. Anlaşılan, çiftliklerde hizmete gidebilecek fazla potansiyelin bulunması devletin de işine geliyordu.

Ayrıca, yine ilk bakışta yayaların oğullarını veya yakınlarını yamak yazdırmaları çiftlikteki yaya ünitesinin sürekliliğini sağlayan bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Ailenin reisi olarak yayanın vefatı veya bir şekilde görevden alınmasında yerine, yamak yazdırdığı bir yakını yaya olarak geçtiğinden ünite dağılmamış oluyordu. Üstelik bu uygulama, sistem gereği idi. Çünkü yaya olarak çeşitli muafiyetlere sahip olmak bir ayrıcalıktı. Bu ayrıcalığın verildiğini bildiren berat, gerektiğinde mukarremelerle yenilediğinden babadan oğula intikal ederdi. Bu uygulama sistemin yaya oğulları eliyle devamını sağlayan prosedürün kendisiydi. Nitekim 1530-1551 yılları arasında Edremit yayabaşılığında bunu izlemek mümkündür. Çünkü 1530 sayımında babası yanında veya herhangi bir yaya yanında yamak yazılanlardan bazılarını, 1551 tahririnde yaya olarak izlemek mümkündür. 1530 tahririnde Edremit'te Aslıhan oğlu çiftliğinin yayası Hamza veled-i Musa yanında yamak görünen

²³ M. Arıkan, *agm*, s. 176. F. Emecen, *age*, s. 144-145.

²⁴ Bkz. *Tablo I*.

²⁵ Bu bakımdan Anadolu'da yaya ve yamaklar arasındaki ayırım fiilen kaybolmuştur. Bu uygulama sonucu Anadolu'da yaya deyimini genel anlamda hem yayalar hem de yamaklar için kullanılmaya başlamıştır. Bkz. M. Arıkan, *agm*, s. 176-177.

Mehmed veled-i Güçeri, 1551-52 tahririnde Hamza veled-i Musa'nın ölmesi üzerine, sözkonusu çiftliğin yayası olmuştur²⁶.

İlk bakışta gerek sistemin sürekliliği gerekse hem yayalardan beklenen hizmetin hem de çiftlikteki üretimin devamı açısından anlaşılabilir olan bu uygulamanın olumsuz sonuçları olduğunu düşünmek de mümkündür. Çünkü her şeyden önce, bir yaya ve bir yamak bağlamında oluşan üniteye verilen muafiyetlerin daha çok kişi tarafından kullanılması sözkonusu olabilmektedir. Belki de bu muafiyetlerden yararlanma isteği yaya yazılmayı çekici hale getiriyordu. Çünkü avarız-ı divâniye vergilerinden kurtulmak, reaya açısından bakıldığında önemli bir bağışlıktır.

Diğer taraftan fazla yamak yazımının sistemi olumsuz etkilediği bir konu da çiftlik üretiminden alınan payın azalması olarak düşünülebilir. Bilindiği üzere yaya çiftliklerinin büyüklüğü belirlidir. Bu miktar toprağın verimine göre 60-150 dönüm arasında değişen, sabit bir büyüklüğü ifade etmektedir²⁷. Edremit yaya çiftlikleri ise 60-80 dönüm arasında değişen bir arazi parçasına tekabül yet göstermektedir²⁸. Arazi miktarı, bir yaya ve yamağa göre hesaplanmış ve belirlenmişken, bundan daha fazla yamak kaydı ile oluşacak yığılma, çiftliğin üzerinde yaşayanları geçindirme kabiliyetini düşürecektir. Yaya açısından yetersiz bir işletmeye dönüşmesi, çiftliğine karşılık kendisinden beklenen hizmetleri yerine getirmekte yayanın gönüllü davranmamasına yol açabilecektir. XVI.yüzyılda Osmanlı ülkelerinde görülen nüfus artışının da²⁹, çiftliğe fazla yamak kaydedilmesinde etkisi olmuştur diyebiliriz. Fakat bu değerlendirmelerden hareketle, çiftliklere fazla yamak kaydedilmesinin, kısa vadede yararlı gibi görülse de, süreç içinde çiftliğin rantabl olmayan bir işletme haline gelmesini hazırlayan bir uygulama olduğunu düşünmek de mümkündür. Çünkü bazı

²⁶ Bkz. *M. Cevdet, O. 62, v. 97/b. Karş. BOATTD, 277, s. 135.* Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

²⁷ M. Arıkan, *agm, s. 181.* Saruhan sancağında çiftlikler 70-150 dönüm arasında değişmekteydi. Bkz. F. Emecen, *age, s. 148.*

²⁸ Bkz. *Tablo III; Krş. BOATTD, 678, s. 23-27.*

²⁹ Osmanlı ülkelerinde XVI.yüzyılda, bütün Akdeniz havzasında olduğu gibi büyük oranlı bir nüfus artışı yaşandığı bilinmektedir. Bu konuyu ilk kez ele alan bir çalışma için bkz. Ö.L. Barkan, "Tarihî Demografî Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası, (1951-53), ss. 1-30;* Konu tarihçilerin ilgisini çekmeye devam ediyor ve tahrir defterlerine dayanılarak nüfus hesaplamaları yapılıyor.

örneklerde görüldüğü üzere ocak nüfusu 40-50 kişiye kadar çıkabilmektedir³⁰. Bir çiftliğin böyle kabarık bir nüfusu besleyebilmesi ise tahmin edileceği üzere şüpheli bir durumdur.

Yaya ve yamaklardan başka, ocağın sürekliliği açısından işlevi olan ve yaya ünitesi içinde bulunan bir diğer kategori de *nâ-reside* kaydedilenlerden oluşuyordu. Bunlar yukarıda da değinildiği gibi, buluş çağına ermemiş veya hizmetleri yerine getirecek yeterli emek gücüne ulaşmamış erkek çocuklardan meydana geliyordu. Edremit çiftliklerinde *nâ-reside* kaydedilenlerin yaşları 1-13 arasında değişmektedir³¹. İstisna olarak bir tek örnekte 15 yaşında olduğu belirtilen bir *nâ-reside* görülmektedir³². Buna göre *nâ-residelerin* hizmet yaşının 14 olarak düşünüldüğünü söylemek yanlış olmasa gerektir³³. Demek ki bazı *nâ-residelerin* isimleri yanına yazılan "*hizmete yarayınca eşe*"³⁴ kaydının anlamı, yaklaşık 14-15 yaşına tekabül etmektedir. Yaya ve yamak kadroları boşaldığında, ocaktan beklenen hizmetleri yerine getirmesi için *nâ-residelerin* uygun olanları yaya-yamak statüsüne yükseltirdi. Gerçekten de 1530-31 tahririnde on yaşında *nâ-reside* olarak gördüğümüz Nasuh birader-i Yusuf, 1551-52 tahririnde karşımıza yaya olarak çıkmaktadır³⁵. Fakat 1551-52 tahririnde *nâ-reside* sayısında bir önceki tahrire göre büyük bir azalma görülmektedir. 1530-31'de 94 *nâ-reside* varken³⁶, 1551-52'de bu sayı 8'e düşmüştür³⁷. Bu süre içinde çiftliklerin ocak halkında görülen dağılmanın bunda müessir olduğu açıktır. Gerçekten de devletin çiftliklerin yapısını ve

30 M. Arkan, *agm*, s. 176.

31 Bkz. *Tablo IV*.

32 *BOATTD*, 277, s. 135. Seferlüoğlu Yusuf çiftliğinde; yanında "*yaradukda eşe*" kaydı var.

33 14 yaşın, hizmet için taban olduğu diğer sancaklarda da görülmektedir. Bkz. F. Emecen, *age*, s. 144.

34 Örnekler için bkz: *M. Cevdet*, *O. 62*, v. 98/a ve değişik yerlerde.

35 Bayramca çiftliğinde: *M. Cevdet*, *O. 62*, v. 97/b; Krş. *BOATTD*, 277, s. 136; Diğer bir örnek için bkz: Kara Orhan çiftliğinde 1530-31'de on yaşında *nâ-reside* olan Şaban birader-i Mustafa, (*M. Cevdet*, *O. 62*, v. 99/a). 1551-52 tahririnde aynı çiftlikte yamak olarak kayıtlıdır (*BOATTD*, 277, s. 138).

36 Bkz. *Tablo IV*.

37 *BOATTD*, 277, s. 135-140.

sürekliliğini korumak için aldığı her türlü önleme rağmen, 1550'li yıllara gelene değin çiftliklerden önemli miktarda kaçışlar olmuştur.

Nasıl ki ocağın devamını sağlamak amacıyla hayatta olanlar yaya-yamak ve nâ-reside kategorilerinde yazılıyorlarsa, iki tahrir arasında ölmüş olanlar da *mürde* kategorisinde belirtiliyorlardı. 1530-31 tahririnde Aslıhanoğlu çiftliğinde yaya olan Ahmed veled-i Musa ve yamak olan Güçeri veled-i Halil, 1551-52 tahririnde *mürde-i cedid* kategorisinde karşımıza çıkmaktadırlar³⁸. Bu işlem de gerçekten gerekliydi. Çünkü öldüğü halde *mürde* olarak yazılmayan birisi göreve çağrılabilirdi. Üstelik görevden kaçtığı gerekçesiyle, kendisi bulunamayacağı için yakınları cezalandırılabilirdi. Tabii bu cezanın içinde çiftliklerinin ellerinden alınması olasılığı da vardı. Çiftlikte ispat-ı vücud etmeyenler ise *gaib* olarak kaydediliyordu.

Ocak halkının yaşayanları, ölmüş veya kaybolmuş olanlarının böylesine ayrıntılı olarak kayıtlanmasının, haksızlıkların önlenmesi bakımından da işlevi bulunuyordu. Yaya olmadığı halde hizmete çağrılan veya görevden kaçan yayaların takibi ancak ayrıntılı kayıtlarla mümkündü. Buna rağmen en basitten çok karmaşığına kadar pek-çok yanlışlık olmaya devam edebiliyordu. Söğüt cemaatinden³⁹ bazı yörüklerin yaşadığı problem bu konuda güzel bir örnek olarak verilebilir. Belirtilen cemaatden iki yörük, bir çiftliğin yayalarıyla sadece isim benzerliğinden dolayı yaya yazılarak hizmete çağrılmışlardı. Bu yanlışlığın düzeltimi ancak vilayet tahririnde, çiftliğin mutasarrıfları ve defterler incelendikten sonra mümkün olabilmişti⁴⁰.

Yapısı ve işleyişini düzenleyen kurallar ve bu kuralların esasını oluşturan tahrir işinin ciddiyetine rağmen, hangi gelişmelerden dolayı yayalığın ilgasına giden süreç ortaya çıktı? Veya çiftliklerde sırası geldiğinde hizmete gidecek

³⁸ *M. Cevdet, O. 62, v. 97/1.; Krş: BOATTD, 277, s. 135. Örnekler çoğaltılabilir.*

³⁹ Söğüt veya Söğütlü cemaati dağınık olup, Kütahya, Hüdavendigâr ve Karesi'de yoğunlaşmışlardı. Karesi sancağında önemli bir konar-göçer kitle olduğu anlaşılmaktadır. Edremit kazasında da bulunuyorlardı. Bkz. F. Yılmaz, *agt*, s. 182 vd.

⁴⁰ "*Mezkûr Mansur ve Kasım veledân-ı Ali kadîmî liva-yı Kareside Söğüt yörüklerinden olub amma esâmileri bazı piyade esâmilerine müşâbih olmağın mezkûrları piyade yazmışlar piyade mübaşiri bunlara hilâf-ı kanun taaddi edüb piyade hidmetin teklif etdikleri sebebden vilayet kitabet olundukda bunların kaziyyelerin asitane-i saadete arz olundukda mezkûrların piyadelikleri ref' olunub min ba'ad piyade hidmetin teklif olunmaya deyü buyurdıkları sebebden defter-i cedide sebt olundu*", *M. Cevdet, O. 62, v. 87/a.*

potansiyel görevli sayısı fazla tutulduğu; hatta bir kuşak sonrasında bu görevlerin namzedi olan nâ-resideler bile belirlendiği halde, sistemde neden aksamalar oldu?

Her şeyden önce ortaya çıkan sorunların önde gelenleri belirlenmek suretiyle bu sorulara cevap aranabilir. Bu sorunlardan birisi, devletin beklentisi açısından ortaya çıkıyordu. Yani yayalar sahip oldukları vergi muafiyeti ve tasarruf hakkına sahip buldukları çiftliklerinin karşılığı olarak, kendilerinden beklenen hizmetleri yerine getirmiyorlardı.

Osmanlı Devlet teşkilâtında ordunun ihtiyaçları ve harp malzemesinin temini bakımından geri hizmetlerin önemi büyüktür. Bunun sağlanmasında ise yayaların katkısı yadsınamaz ölçüdeydi. Edremit yayalarının görevlendirildiği bazı hizmet örneklerini belirtmek bu olgunun anlaşılmasında yardımcı olabilir. Edremit piyadeleri diğer Karesi piyadeleriyle birlikte 28-Kasım-1571 tarihinde gemi yapım hizmetinde görevlendirilmişlerdi⁴¹. Yine gemi yapımı kadar önemli ve aksamasına devletin müsamaha göstermeyeceği bir diğer hizmet de top dökümü idi. Karesi piyadelerinin tophanede top dökümünde çalışmak üzere İstanbul'a çağrıldıklarını da izleyebiliyoruz⁴². Fakat, Karesi piyadeleri ile birlikte Edremit piyadelerinin ağırlıklı olarak görevlendirildikleri yer Bilecik ma'deni idi⁴³. Sayılan bu hizmetlere tahmin olunacağı gibi sadece Edremit/Karesi piyadelerinin çağrılması sözkonusu değildi. Nöbetleri gelen her sancaktan piyadeler de bu görevlere davet ediliyorlardı⁴⁴. Fakat yayaların giderek artan bir oranda çağrıldıkları görevlere icabet etmemeleri çıkan sorunun ikinci aşamasını oluşturuyordu. XVI.yy. ile birlikte bu problemin genelleştiği anlaşılmaktadır. Bunu anlamak için hangi şartlarda görev yapıldığını görmek gerekmektedir. Herhangi bir hizmet sözkonusu olduğunda yayalar altı ay boyunca belirlenen görevde çalışacaklar ve bu sürede yiyeceklerini de kendileri temin edeceklerdi. Görev çağrılarında altı aylık "*zad ü zevadeleri*" ile gelmeleri

41 *BOAMÜD*, 16, s. 144, belge no: 282, (10-Receb-979).

42 *BOAMÜD*, 28, s. 365, belge no: 946, (3-Ramazan-984 / 24-Kasım-1576).

43 Örnekler için bkz: *BOAMÜD*, 3, s. 278, (2-Cemazi'el-evvel-967 / 30-Ocak-1560); *BOAMÜD*, 5, s. 69, belge: 160, (28-Muharrem-973 / 25-Ağustos-1565); *BOAMÜD*, 7, s. 367, (15-Ramazan-975 / 14-Mart-1568); *BOAMÜD*, 21, s. 185, belge no: 448, (selh-i Şevval-980 / 4-Mart-1573); *BOAMÜD*, 41, s. 357, (23-Zilkade-987 / 12-Ocak-1580).

44 Örnekler için bkz: Z. Arıkan, *age*, s. 95. F. Emecen, *age*, s. 149-151.

özellikle belirtilmektedir⁴⁵. Özür bildirerek gelmemeleri durumunda ise ya yerlerine birisini gönderecekler veya bedel akçesi olarak belirlenen beşyüz akçeyi ödeyeceklerdi⁴⁶. Yayaların görev gereği altı ay gibi uzun bir süre evlerinden ayrı kalmaları ve bu sırada başta beslenme olmak üzere çeşitli ihtiyaçlarının kendileri tarafından karşılanması, hem maddî hem de manevî olarak yaya-yamakları kabullenmesi zor bir külfet altına sokuyordu. Gitmedikleri zaman ödeyecekleri paranın az sayılmayacak bir meblağ olması da durumu ağırlaştıran bir başka neden olmalıdır. Bu dönemde hizmete noksan yaya götürülen yaya başıların azledilmesi sık rastlanan bir olay haline gelmişti. Edremit yayabaşısı üstüste üç nöbetinde hiç bir yaya götürmediği gibi kendisi bile göreve gitmediğinden azledilmişti⁴⁷. Yayaların görevden kaçmaları, tahmin edileceği gibi, ordunun ihtiyaçlarının karşılanması bakımından kesinti ve engel oluşturmuyordu.

Çizmeye çalıştığımız bu tablo ne zamandan beri yaygın bir durumu yansıtmaktadır? Büyük bir ihtimalle 1530-1550 yılları arasında yayalar görevlerini yerine getirmeme şeklinde bir davranışı

genel bir tutum haline getirmişlerdi. F. Emecen'in Saruhan sancağı için önerdiği 1553 yılı, yani devletin yayaların bu tutumunu önlemek amacıyla getirdiği sert uygulamaların tarihi, yaya teşkilâtının lağvına giden yolda, bir dönüm noktası olmuştur diyebiliriz⁴⁸. Çünkü XVI.yüzyıl başından belirttiğimiz tarihe değin yayaların görevlerini yerine getirmede ortaya çıkan aksaklıklar sadece görevden kaçmak olarak sınırlandırılmaz. Yayabaşlıkların usulsüzlükleri de bu bağlamda düşünülmelidir. Göreve gitmeyen yayalardan topladıkları paraları hazineye teslim etmeyen yayabaşlıklardan şikayet olunduğu görülmektedir. Toplanan bedel akçelerinin Bilecik ma'denin ihtiyaçları için kullanılması istenmişken bazı yayabaşlıkların topladıkları parayı zimmetlerine geçirdiği

⁴⁵ Örnekler için bkz: *BOAMÜD*, 7, s. 845, belge no: 2312; *BOAMÜD*, 21, s. 185, belge no: 448.

⁴⁶ XVI.yüzyılın ikinci yarısında bedel akçesinin beşyüz akçe olduğu hakkında örnekler için bkz: *BOAMÜD*, 41, s. 357, (23-Zi'l-kade-987 / 12-Ocak-1580). Aynı belgenin Edremit sicillerindeki sureti için: *Edremit Şer'iyeye Sicilleri*, 1206, v. 173/a, belge: 1, (28-Zi'l-kade-987 / 17-Ocak-1580).

⁴⁷ *BOAKK*, 79, s. 161, (19-Zi'l-hicce-978 / 14-Mayıs-1571); *BOAKK*, 79, s. 117, (17-Muharrem-979 / 12-Haziran-1571).

⁴⁸ F. Emecen, *age*, s. 149.

görülmektedir⁴⁹. Bu nedenlerden dolayı devlet, 1553 yılında hizmete gelmeyenlerin vergilerinin, aynen reaya için uygulandığı üzere, mirî adına toplanmasını istemiştir. “Devlet, piyadelerin bu başıboş intizamsız vaziyetlerine bir çeki düzen vermek istemiş; hatta o zamana kadar askerî sayılan piyadelerin hizmete gitmeyenlerini, reayanın vermekle mükellef olduğu vergileri ödemeye mecbur tutmuş; böylece o vakte kadar vaki olan vergi kaybının önünü almayı arzu etmiştir. 960/1553'deki bu kararlar, 1582'lerde piyade ve müselleme teşkilâtının kaldırılmasına kadar giden yolun başlangıcı olmuştur denilebilir.”⁵⁰

1550'li yıllara gelinceye kadar geçen süreçte sistemde ortaya çıkan durum, bu yıllarda yapılan tahrirlere açık bir şekilde yansımıştır. 1551-52 tarihini taşıyan ve bu tarihten önceki durumu gösteren tahrir defterlerine göre, Edremit yayabaşılığındaki ocakların çoğunun dağıldığı anlaşılmaktadır⁵¹. Tahrir sırasında yapılan işlemlerden anlaşıldığına göre yayaları dağılan çiftlikler birbirine eklenerek daha verimli hale getirilmeye çalışılmıştır⁵². Bu suretle yapılan düzenleme sonunda Edremit yayabaşılığında oniki çiftlik oluşturulmuştur⁵³. 1551 yılına gelinceye kadar bazı çiftliklerin yayaların elinden çıktığı ve ilgisiz kişilerin tasarrufuna geçtiği görülmektedir. Aslıhanoğlu çiftliği, tahrir sırasında bir imamın elinde bulunmuş ve “yayalar ile tamir” olunarak kaydedilmişti⁵⁴. Gerçekten de, tahrir heyeti çiftlikleri tamamen boş ve işlevsiz bulmuş

⁴⁹ EŞS, 1206, v. 173/a, belge: 1. Bilecik madeni hizmetine çağrılan Bolu, Sultanönü, Karesi ve Biga sancağı piyadeleri beğlerine hitaben: “... zikr olunan ma'den hizmetine gelmeyen piyadelerden olugelen adet ve kanun üzere beşer yüz akçe bedel akçelerin alub ma'den-i mezbur mühimmatına sarf olunmak ferman-ı şerifim olmağın (.....) ve bazı yayabaşılıarı ve mukaddemleri bedel akçesin alub ketm eyleyüb ve bazı dahi noksan üzere teslim iderlermiş...”

⁵⁰ F. Emecen, *age*, s. 149. Bu tespitlerin yapılmasına dayanak olan belge için bkz: BOAKK, 63 (Ahkâm), s. 428-30, (11-Cumad'el-ülâ-960 / 25-Nisan-1553).

⁵¹ Tahrir defterlerinden başka kaynaklar da bu dağılmayı kesin bir dille ifade etmektedirler. Bkz: BOAKK, 63, s. 210, (19-Rebi'ül-evvel-960 / 4-Mart-1553). Bursa, Karesi ve Biga'ya yazılmış bir ahkâm sureti: “.... bazı piyade ve müselleme taifesi ocakların terk edüb kimi bazargân ve kimi ehl-i dükkân olmuştur. Mukaddemlerine ve çeri başlarına ve yayabaşılıarına ihzârı teklif olundukda taallül idüb bulubirmezler ve bedelleri ve kendüleri dahi hidmet eylemezler deyü bildürdü...”

⁵² BOATTD, 277, ss. 136-140; Krş; Tablo II.

⁵³ *göst. yerler*. Oysa 1530-31 yılında Edremit yayabaşılığında yirmi üç çiftlik bulunuyordu. Bkz: M. Cevdet, O. 62, v. 97/a vd.

⁵⁴ BOATTD, 277, s. 135; Krş. Tablo II.

olmalı ki, ocaklara yeniden yaya ve yamak kaydetmek zorunda kalmıştır. Yeni kaydedilen bu yaya ve yamaklar ise, başka sancaklardan gelip Karesi sancağında ve Edremit kazasında oturan “*hariç ‘ez-defter haymana*” olanlardan seçilmiştir⁵⁵. Fakat yaya ve yamakların çiftliklerinin bulunduğu Kızıklı ve Karageyikli köylerinde ikamet etmedikleri görülmektedir⁵⁶.

Sözkonusu tahrir işlemi sırasında yapılan bir diğer işlem de, yaya teşkilâtının kaldırılma sürecinin 1550’li yıllardan başlatılabileceği fikrini desteklemesi açısından belirtmeye değer görünmektedir. Çünkü sayıları azaltılan ve birbirine eklenerek daha verimli kılınmaya çalışılan çiftlikler dışında, boş olarak kalan çiftlik arazileri bu tahrir sırasında açığa çıkarılmış ve tapu resmi karşılığında diğer mirî topraklar gibi, talip olanlara verilmişti⁵⁷. Hatta daha önce, tahminen tahrir sırasında veya hemen sonrasında gerçekleşen satışlarda tapu resminin “*hakk-ı karar üzere*” tayin edilmemesi sözkonusuysa; tekrar satış işlemi yapılması dahi istenmekteydi⁵⁸. Diğer taraftan çiftliklerin ölçümü sırasında defterdeki belirli miktardan fazla çıkan arazinin yani *zevaidin* mutlaka ayrıştırılıp, talip olanlara tapuya verilmesi istenerek vergi kaybının önüne geçmek hedeflenmektedir⁵⁹.

Fakat ne çiftliklerin yeniden yapılandırılması ne de alınan diğer önlemler, tahrir öncesindeki sorunların giderilmesini sağlamamıştır. Üstelik var olan sorunlara yenilerinin de eklendiği anlaşılmaktadır. Yayaların kaldırılmasına giden sürecin son aşamasını, 1567-1579 yılları arasındaki olayları izleyerek öğrenebiliriz. Bu dönemin başlangıcını 1567 yılı olarak önermemizin sebebi, aynı yıl içinde başlayan yeni bir tahrir işleminin olmasıdır. III. Selim’in (1566-

⁵⁵ Bu konuda özellikle *Tablo II*’deki şerhlere bakılabilir.

⁵⁶ Bkz. *Tablo II*.

⁵⁷ Biga, Karesi ve Bursa sancaklarına yazılan bir ahkâm kaydına göre, çiftlikler hazineden gönderilen iki ucu mühürlü mesaha urganı ile ölçülüp defterlerde yazılı büyüklükleri dikkate alınarak tescil edilmiş ve eğer çiftliğe yaya kaydı yapılmayacaksa, taliplilerine tapu resmi alınarak satılacaktı. Bkz. *BOAKK*, 63, s. 557, (6-Cemazi’el-ahîr-960 / 20-Mayıs-1553).

⁵⁸ “... *mukaddema bey’* olunan yerler hakk-ı karar olan tapuyla verilmemiş ise ol takdirce nida etdürüb bi’l-fül mutassarıf olanlar ilk verdüğü tapuyla kabul ederlerse tapusun noksanın anlardan alub bir akçe dahi kodurmayasın kabul eylemezler ise talib olanlara virdürüb sabıka alanlara akçesin haliya kabul edenlerden alıverüb ziyadesin mirî için zabı idesin...” bir üst dipnotta göst. belge.

⁵⁹ *BOAKK*, 63, s. 302, (26-Rebi’ül-ahir-960 / 10-Nisan-1553) ve *BOAKK*, 63, s. 557, (6-Cemazi’el-ahir-960 / 20-Mayıs-1553).

1574) tahta çıkışından sonra tımar tahririne başlandığı ve bu görevin divân-ı hümayûn kâtiplerinden Piyale'ye verildiği anlaşılmaktadır⁶⁰. Tam olarak 18-Ekim-1567 tarihinde divândan çıktığı görülen sözkonusu emirde ise, Biga ve Karesi sancaklarında bulunan yaya, müsellemler ve doğancıların da tahrir edilmesi istenmektedir⁶¹. Bu emre istinaden başlayan işlemlerin tahrir heyetince devam ettirildiği görülmektedir. Bu çalışmalar sonunda tımar ve vakıf tahrirleri 1573 yılında tamamlanmış; sonuçları ihtiva eden mufassal defterler de düzenlenerek teslim edilmiştir. Tımar ve vakıf defterlerinin düzenleniş tarihi 1573 yılı olduğuna göre 1567-1573 yılları arasında yaklaşık altı yıllık bir sürede tahrir işlemlerinin bitirildiği anlaşılmaktadır⁶². Fakat, tımar ve vakıf topraklara göre, cüz'i ve çok daha sınırlı bir alanı kapsayan, bundan dolayı da daha çabuk sonuçlanması mümkün olan yaya çiftliklerinin tahrir sonuçlarını içeren bir defter, bugün mevcut değildir. Elbette çeşitli nedenlerden dolayı defter günümüze ulaşmamış olabilir. Ancak anlaşıldığına göre sözkonusu yaya tahriri çeşitli aksaklıklardan dolayı bir türlü bitirilememiş ve 1567 yılında başlayan işlemler 1580'li yıllara yani yayalığın ilgasına kadar yaklaşık onüç yıl gibi uzun bir süre devam etmiştir⁶³. Şüphesiz bir tahririn bu kadar uzun bir süre

⁶⁰ BOAMÜD, 7, s. 135, belge no: 347, (14-Rebi'ül-ahır-975 / 18-Ekim-1567).

⁶¹ "... zıkr olunan sancakların tımarları tahriri size emr olunmuşdu ol sancaklarda vaki' olan yaya ve müsellemler ve doğancılar dahi tahrir olunmak emr edib buyurdum ki emrin mucibince zıkr olunan sancakların piyade ve müsellemlerin ve doğancıların dahi tahrir eyleyüb itmama erişdüresin..." göst. belge.

⁶² Sözkonusu tahrir sonuçlarını gösteren mufaassal defterler Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü arşivinde bulunmaktadır. Tımar için bkz: TKGMA. *Kuyud-ı Kadime*, 152. Vakıf tahririne ilişkin defter ise yine aynı arşivde 568 numarada kayıtlıdır. Aynı vakıf defterinin icmalı ise BOATT, 697 numarada bulunmaktadır.

⁶³ Yaya tahriri ve çıkan sorunlara ilişkin yazışmalar, yaya muharrirlerine yazılan emirler H. 975-987 / M. 1567-1580 yılları arasında süreklilik göstermektedir. Örnekler için bkz: 61 numaralı dipnotta göst. belge; BOAMÜD, 7, s. 306; aynı defter, s. 845, belge: 2312; BOAKK, 79, s. 129; BOAMÜD, 10, s. 44, belge no: 62; aynı defter, s. 85, belge no: 132; aynı defter, s. 173, belge no: 260; BOAMÜD, 12, s. 44, belge no: 90; aynı defter, s. 156, belge no: 225; aynı defter, s. 162-163, belge no: 347; aynı defter, s. 307, belge no: 629; aynı defter, s. 470, belge no: 902; BOAMÜD, 14, s. 479, belge no: 679; aynı defter, s. 1042, belge no: 1529; BOAMÜD, 16, s. 1, belge no: 2; aynı defter, s. 44, belge no: 83; BOAMÜD, 19, s. 147, belge no: 312; aynı defter, s. 185, belge no: 386; aynı defter, s. 200, belge no: 415; BOAMÜD, 21, s. 163, belge no: 399; BOAMÜD, 22, s. 207, belge no: 397; BOAMÜD, 26, s. 200, belge no: 555; BOAKK, 86, s. 234; BOAMÜD, 28, s. 192, belge no: 450; BOAMÜD, 33, s. 335, belge no: 692; BOAMÜD, 35, s. 5, belge no: 6; BOAMÜD, 40, s. 318, belge no: 735.

devam etmesi normal değildir. Ancak hem idarî açıdan ortaya çıkan sorunlar hem de tahrir sırasında sistemin tamamen işlevsiz kaldığını kayıtlayan nedenler, tahririn uzaması bir yana, akîm kalmasını hazırlamıştır diyebiliriz. Bütün bu süreç içinde karşılaşılan problemler incelendiğinde yaya teşkilâtının ilgasını hazırlayan gelişmeleri daha iyi anlamak mümkün olabilecektir.

Herşeyden önce, tahrir heyetinin defalarca değiştirilmesine neden olan gelişmeler üzerinde durmak gerekmektedir. Tahrirlerin⁶⁴ sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için tahrir heyetlerinin yeterli donanıma sahip olan kişilerden oluşturulması ve aynı heyetin istikrarlı bir şekilde görevlerine devam etmeleri gerekirken tayin edilen ilk heyetin⁶⁵ kısa bir süre sonra değiştirilip kâtip Piyale yerine bir başkasının getirildiğini görüyoruz. Kâtip Piyale'nin tımar yazımı sırasında bazı usulsüzlükler yaptığı ve "hizmetinden şükran üzere olunmadığı"⁶⁶ gibi bilgilerden hareketle tahrir kâtibliğinden el çektirildiği düşünülebilir. Fakat bütün bu şikayetlere rağmen Piyale'nin tımar ve vakıf tahririni tamamladığını dikkate alacak olursak⁶⁷, sadece yaya kâtibliğinden azledildiğini kabul etmemiz gerekmektedir. Bunun nedeni ise bahsedildiği gibi gerçekten yaptığı usulsüzlükler olabilir ki, bu ihtimal Piyale'nin tımar ve vakıf yazımına devam ettiğini bildiğimize göre zayıflamaktadır. Çünkü yaya yazımında usulsüzlük yapmış olsaydı, tımar ve vakıf tahririnden de el çektirilmesi gerekebilirdi. Kesin bir bilgimiz olmadığına göre iyimser bir tahminle yaya tahriri için ayrı bir heyet oluşturarak tahrir süresini kısaltma kaygısıyla görev Piyale'den alınıp, sadece yaya yazımıyla mükellef olan başka bir heyete devredilmiş olabilir. Eğer

⁶⁴ Tahrir işlemlerinin Osmanlı Devlet teşkilâtının askerî, malî ve toplumsal bağları olan toprak sisteminin düzeni ve devamı için önemi büyüktü. Bu konuda günümüzde geniş bir literatür bulunmaktadır. Fakat bu literatürün konumuz açısından vazgeçilmez bir önemi olmadığından, derli-toplu bilgi için sadece bir kaynağa gönderme yapmakla yetiniyoruz: H. İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, Ank. 19872, ss. XVIII-XXIII.

⁶⁵ İlk heyet Kütahya kadısı Kemal ve defter-i hakanî kâtiplerinden olan Piyale'den oluşuyordu. Bkz. *BOAMÜD*, 7, s. 135 ve 306, (14-Rebi'ül-ahir-975 / 18-Ekim-1567 ve 14-Şaban-975 / 13-Şubat-1568) tarihli belgeler. Ayrıca bkz: *BOAMÜD*, 12, s. 162-163, belge no: 347, (7-Zi'l-hicce-978 / 2-Mayıs-1571); *BOAMÜD*, 10, s. 85, belge no: 132, (979/1571).

⁶⁶ "... Piyale'nin hizmetinden şükran üzere olmamağın aher kâtib murad etdiğün...", *BOAMÜD*, 16, s. 1, belge no: 2, (26-Rebi'ül-ahir-979 / 16-Eylül-1571). Kâtip Piyale hakkında vukubulan şikayetler hakkında bkz: *BOAMÜD*, 12, s. 162-163, belge no: 7-Zi'l-hicce-978 / 2-Mayıs-1571).

⁶⁷ Tımar ve vakıf tahririnin sonuçlarını içeren ve kâtip Piyale tarafından yazılan defterler için bkz: 62 numaralı dipnot.

böyle bir yol izlendiyse yani yaya çiftlikleri için ayrı, tımar ve vakıf arazileri için ayrı tahrir heyetleri oluşturulduysa ki gerçekten farklı heyetler söz konusudur, bu üç kategoride bulunan toprakların mutasarrıfları arasındaki anlaşmazlıkların çözümü mümkün olmayacak derecede zorlaşmıştır. Zaten belgeler de bu sorunları ayrıntılı bir şekilde yansıtmaktadır.

Kâtip Piyale'nin yerine tahrir kâtibi olarak dergâh-ı muallâ çavuşlarından Bostan atanmıştır. Fakat aynı kişi mehayif teftişine⁶⁸ memur edildiğinden kâtiplik görevi çok kısa sürmüş ve onu yerine eski maliye kâtiplerinden olup zeamet tasarruf eden Zaim Ahmet getirilmiştir⁶⁹. Ancak, Kütahya kadısına hitaben yazıldığı için bu emirden, sadece kâtip değişimi olduğunu, tahrir emirliği görevinin hala Kütahya kadısı Kemal'in uhdesinde bulunduğunu⁷⁰ çıkarabiliyoruz. Zaim Ahmet'in tayin edildiği 3-Eylül-1570 tarihinden itibaren bu görevde 1572 yılı haziran ayına kadar kaldığını görüyoruz⁷¹. Bu kez de Bigadiç kadısının tahririne memur edildiği anlaşılmaktadır⁷². Fakat hemen belirtmeliyiz ki, Bigadiç kadısının tahrir görevi net değildir. Çünkü bir belgede görevin kendisine verildiği bildirilen Bigadiç kadısına diğer bir belge de, yeni tahrir heyetinin atandığı ve tahrir emri ile defterleri eski heyetten alıp yeni görevlilere vermesi emrolunmaktadır⁷³. Bigadiç kadısının bu görevi deruhde

⁶⁸ Mehayif teftişi hakkında bkz: H. İnalçık, "Adaletnameler", *Belgeler II/3-4*, (1965), Ank. 1967, s. 50-51. Krş: F. Yılmaz-Christoph K. Neumann, "Die Inspektion der Ungerechtigkeiten und die Kontrolle der Lokalverwaltung in Osmanischen Reich (16. Jh.)", *Periplus 1993*, (Jahrbuch für Aussereuropäische Geschichte), ss. 15-31.

⁶⁹ Kütahya kadısına hüküm ki "...bundan akdem Biga ve Karesi sancaklarının yayaları tahriri emr olunup dergâh-ı muallâm çavuşlarından Bostan çavuş tayin olunub defterler verilmişdi hala mezkûr çavuşa ol yerde mehayif teftişi emr olunub yaya tahriri sabika maliye canibinden ahkâm kâtiblerinden olup zeamete mutasarrıf olan Ahmed zide kadrihûya emrim olmuşdur...", *BOAMÜD*, 14, s. 479, belge no: 679, (2-Rebi'ül-ahir-978/3-Eylül-1570).

⁷⁰ İlk heyetin Kütahya kadısı Kemal ve kâtip Piyale'den oluştuğu hakkında bkz: Yukarıda *dipnot 65*.

⁷¹ "... hala Karesi piyadeleri muharriri olan kâtib Ahmed hidmet-i mezbûreden ref olunub...", *BOAMÜD*, 19, s. 185, belge no: 386, (27-Şa'î-980 / 10-Haziran-1572).

⁷² "Bigadiç kadısına hüküm ki (...) piyade tahriri sana emr idüb buyurdum ki..." üst dipnotta göst. belge.

⁷³ "Bigadiç kadısına ve dergah-ı mualla çavuşlarından Bostan çavuşa hüküm ki, (...) ol dahi tahrirden ref olunub aher emin ve kâtib tayin olunub irsal olunmuşdur buyurdum ki vusul buldukda bu babda mukayyed olub tahrir defterlerin ellerinden alub bir kiseye koyub mühürleyüb...", *BOAMÜD*, 19, s. 147, belge no: 312, (25-Safer-980 / 8-Haziran-1572).

edip-etmediği veya ettiyse görev süresinin ne kadar olduğu konusunda bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak bir süre sonra başka bir tahrir heyetinin işbaşında bulunduğu görülüyor. Bu heyette ise Balıkesir kadısı Mehmed'in emin, Bostan çavuş'un da kâtip olarak görevlendirildiği anlaşılıyor⁷⁴. 1573 Temmuz'u ile 1574 yılının Eylül ayı arasında görev yapan⁷⁵ Balıkesir kadısının heyeti de görevi bitiremeden başkasına devretmiştir. Arada başka heyet olup olmadığını izlemek mümkün olmasa da Temmuz 1576'da bu kez de Balıkesir'in eski kadısı Bali'nin işbaşına getirildiği görülmektedir⁷⁶. Böylece 1567 yılında başlayan tahrir işleminden hiçbir sonuç elde edilemeden altı kez tahrir heyeti değiştirilerek 1576 yılına değin uzayan bir süreç geçirilmiş olduğu meydana çıkmaktadır.

Bu kadar uzun bir süre boyunca devam etmesi ve defalarca tahrir heyeti değiştirilmesi, tahririn tamamlanmasının devletçe önemsendiğini göstermesi yanında, yaya teşkilâtını yaşatma hususunda devletin ısrarlı olduğuna da işaret ediyor olabilir. Aslında tahririn bitirilmemesi elbette, sadece tahrir heyetlerinin değiştirilmesiyle açıklanamaz. Esas nedenler arasında doğrudan-doğruya tahrir heyetlerinin görev anlayışı ile ilgili olanlar vardır. Fakat heyetlerin en çok taksiratı olarak değerlendirilebilecek olan rüşvet karşılığı yaya yazımı veya yayalıktan çıkarma işlemlerinde bile, yayaların memnuniyetsiz koşullarının etkisi çok kesindir.

Tahrir heyetlerinin çiftliklere yazım amacıyla geldiklerinde çiftlikleri boş buldukları anlaşılmaktadır. Hatta hem yaya bulunan çiftliklerin sayısı az hem de bu çiftliklerdeki yayalar yetersizdir. Yine çiftliğinde bulunan yayaların da çok fakir oldukları gözlenmektedir⁷⁷. Ocaklarını terkeden yayaların nereye

⁷⁴ "Balıkesir kadısı olub Karesi ve Biga piyadeleri muharriri mevlana Mehmed'e ve kâtip olan dergâh-ı muallâm çavuşlarından Bostan'a hüküm ki...", BOAMÜD, 22, s. 207, belge no: 397, (23-Rebi'ül-evvel-981 / 23-Temmuz-1573).

⁷⁵ Balıkesir kadısı Mehmed'in görevden alındığına dair bir kayıt yoktur. Fakat sonrasında başka bir görevli tespit etmiş olduğumuzdan, adı geçen Mehmed'e tahrir hakkında yazılan son emrin tarihini veriyoruz. BOAMÜD, 26, s. 200, belge no: 555, (20-Cemazi'el-evvel-982 / 7-Eylül-1574).

⁷⁶ "Sabıka Balıkesri kadısı olub Karesi sancağı piyadelerini tahrir eden Bali'ye hüküm ki, ...", BOAKK, 86, (?-Rebi'ül-ahîr-984 / Haziran-Temmuz-1576).

⁷⁷ "... yaya ne müselleme tafesinin tahririne mübaşeret idüb lakin ocakları mevcut yaya ve müselleme cüz'i olub hayli noksan üzere olduğundan gayri mevcut olan dahi fakir'ül-

gittiği soruşturulduğunda, kaçan yayaların şehirlere yerleştiği tespit edilmiştir. Özellikle kalabalık nüfusundan dolayı Bursa'nın tercih edildiği, kaçan yayaların Bursa mahallelerinde yerleştiği anlaşılmaktadır. "*Burusa'ya geliüb temekkün etmiş hayli piyade ve piyade oğulları olduğu*"; "*mahruse-yi mezburede vaki' olan mahâllâtı dikkat ve ihtimamla ile teftiş ve tefahhus edüb kaidimî şehirli olmayub etraftan geliüb temekkün eden sahîh piyade ve piyade oğullarını*"⁷⁸ tesbit etmek üzere yazılan emirler bu konuda aydınlatıcıdır⁷⁹. Tahmin olunacağı üzere ocakların teknil edilmesi de istenmektedir⁸⁰. Fakat bunun gerçekleştirilmesi kolay ve mümkün görünmemektedir. Çünkü yayaların çiftliklerini terk ederek şehirlere yerleşmelerinin yarattığı boşluğunun yanısıra yaya ocağı mensuplarının kendilerini ve çocuklarını reaya kaydettirmeye çalıştıkları genel bir tavır olarak öne çıkmaktadır⁸¹. Vergi muafiyeti ve *askerî* olmanın avantajlarının bile yayalığı cazip bir görev haline getirmediği tespitini yapmamıza imkan veren sözkonusu eğilim sonunda yaya kaydedecek insan bulmak epeyce zorlaşmış görünmektedir. Belki de yaptıkları hizmetlerin ağırlığı karşısında sahip olacakları ayrıcalıkların değeri kalmamış olmalı ki yayalar *askerî* kimliklerinden kurtulup toplumun en alt kesimini oluşturan kategoriye dahil olmaya yani reaya kaydolmaya çalışmaktadırlar. Üstelik bunu gerçekleştirebilmek için rüşvet vermeyi bile göze alabilmektedirler⁸². Yukarıda belirttiğimiz tahrir heyeti değişikliklerinin nedenlerinden birisi de rüşvet konusudur. Üstelik defterden adını sildirmek için bir taraftan yaya tahrir heyetine, diğer taraftan da reaya yazılmak için tımar tahriri yapan heyete rüşvet

hal olmağın kanun üzere teknil mecal olmayub..." BOAMÜD, 35, s. 5, belge no: 6, (15-Rebi'ül-ahir-986 / 21-Haziran-1578).

⁷⁸ BOAMÜD, 12, s. 470, belge no: 902, (27-Rebi'ül-ahir-979 / 18-Eylül-1971). Belge Karesi sancağı yaya muharriri Ahmed'e yazılmıştır.

⁷⁹ Bursa'ya Karesi'den kaçan yayalar hakkında bkz: üst dipnotta *göst. belg.*; Krş: BOAMÜD, 10, s. 173, belge no: 260, (17-Cemazi'el-ahir-979 / 8-Ekim-1571).

⁸⁰ Bkz: 78 numaralı dipnotta *göst. belge*.

⁸¹ "... liva-yı mezburda vaki olan kadîmi piyade ve piyade oğulları vilayet yazıldıkda her biri piyadelikten halas olmak için kimi sipahiye raiyyet yazılıb (...) imdi piyade oğlu piyade ahere yazılmağla piyade ve yaya andan çıkmaz..." BOAMÜD, 12, s. 44, belge no: 90, (12-Şevval-978 / 9-Mart-1571). Krş: *aynı defter*, s. 156, belge no: 225, (29-Zi'l-hicce-978 / 24-Mayıs-1571). Ocak teknil için piyade evladından kimsenin bulunamadığına dair bkz: BOAMÜD, 33, s. 335, belge no: 692, (23-Zi'l-hicce-985 / 2-Mart-1578).

⁸² BOAMÜD, 19, s. 147, belge no: 312, (25-Safer-980 / 7-Temmuz-1572). BOAMÜD, 21, s. 163, belge no: 399, (29-Şevval-980 / 4-Mart-1573).

verilmektedir. Rüşvet aldığı anlaşılan yaya tahriri heyetinden Ahmet'in hakkındaki şikayetler ayyuka çıkmıştır. Teftişine gidildiğinde ise hasta olduğu bahanesiyle yatmış ve teftiş heyetini otuz gün bekletmiştir. Şahitlerin ifadesiyle aldığı rüşvet kesinleşince “*aklım başımda değildir*”⁸³ diyerek ifade vermeyi geciktirmeye çalıştığı belgelerden yansıyan bilgilerdendir. Üstelik rüşvet vererek yayalıktan kurtulmak isteyen kişilere sadece Karesi sancağında rastlanmamaktadır. Mentеше sancağı piyadeleri muharririnin dört-beş bin akçe karşılığında yayaları defterden çıkarmakla kalmayıp, kimilerine de pir, ma'lül ve muhassıl beratları verdiği bildirilmektedir⁸⁴. Aynı sorunlar Karahisar-ı sahip sancağı tahririnde de gözlenmektedir⁸⁵. Anlaşılabacağı üzere Karesi sancağında yayalıktan kurtulmak için sergilenen tavır genel bir eğilim karakteri gösterir niteliktedir.

Neredeyse yazılacak yaya bulunmayacak duruma gelinmesi sonucu ile karşı-karşıya kalan devlet, ocakların tekmili için “*haric' ez-defter haymanalardan*” yaya yazılmasını istemektedir⁸⁶. Hatta rüşvet karşılığında yayaları reaya yazan tahrir kâtipleri, bu kez de yarattıkları açığı kapatmak için tekrar usulsüzlük yaparak reayadan yaya yazmak yoluna gitmektedirler⁸⁷. Fakat bu durumda da hem haymanalar hem de yaya yazılan reaya çağrıldıkları hizmetleri reddetmektedirler. Üstelik üzerlerine kaydedilen çiftlikleri bile tasarruf etmekten kaçınmaktadırlar⁸⁸. Sonuçta ocakların tekmili bir yana hizmete eşecek yaya bulmak bile artık çok zordur.

Ocakların tekmili kadar çiftliklerin tamiri de üzerinde durulan konulardandır. Çiftliklerin çoğunun noksan bazılarının da olması gerekenden büyük olduğu görülmektedir. Hatta bazı çiftliklerin yayalıkla ilgili bulunmayanların elinde bulunduğu anlaşıldığından bunların tespiti istenmektedir. Tespit için

⁸³ *göst. belgeler.*

⁸⁴ Sözkonusu muharrir bu suretle ikiyüzbin akçeden fazla para toplamıştır. *BOAMÜD*, 35, s. 238, belge no: 596, (16-Receb-986 / 18-Eylül-1578).

⁸⁵ *BOAMÜD*, 26, s. 25, belge no: 68, (28-Safer-982 / 19-Haziran-1574).

⁸⁶ *BOAMÜD*, 35, s. 5, belge no: 6, (15-Rebi'ül-ahir-986 / 21-Haziran-1578).

⁸⁷ *BOAMÜD*, 19, s. 200, belge no: 415, (22-Rebi'ül-evvel-980 / 3-Ağustos-1572). *BOAKK*, 86, s. 234, (?-Rebi'ül-ahir-984 / Haziran/ Temmuz-1576).

⁸⁸ *Edremit Şer'iyeye Sicili*, 1206, v. 172/b, belge: 1 (evâhir-i Cumad'el-ülâ-986 / 25-Temmuz/4-Ağustos-1578). *BOAMÜD*, 40, s. 318, belge no: 735. (22-Cemazi'el-evvel-987 / 17-Temmuz-1579).

yapılacak ölçümde hazineden gönderilen iki ucu mühürlü organın kullanılması ve ziyade olanlardan alınarak noksan çiftliklere eklenmesi emredilmektedir⁸⁹. Hakkıyla ölçülüp tespit edilen çiftlikler tekmiil olunduktan sonra eğer zevaid çıkarsa tapuya verilmesi istenmektedir. Devlet bu suretle çiftliklerin bedelsiz yere kullanılmasını ve vergi kaybını önlemeyi hedeflemektedir⁹⁰. Ancak bu usulün de suistimal edildiği anlaşılmaktadır. Çünkü ölçüm sırasında çiftliklerden özellikle zevaid çıkarıldığı; nedeni sorulduğunda da yanlış ölçüm yapıldığı iddiasıyla geçiştirildiği, vukubulan şikayetlerin⁹¹ konusu olmaktadır.

Görülen yolsuzluklar yanında tahrir heyetlerinin işlerini yapmaya engel olan esas nedenler, yayalığın tüm çekiciliğini yitirerek adeta angarya olarak anlaşılması sonucu hemen-hemen hiç talibinin olmaması ve yayalıktan kaçma gayretleri olarak tasvir edilebilir. Amacına ulaşmayan bu tahrir faaliyetinin devlet açısından tek sonucu yaya teşkilâtının işlevinin bittiğini anlamak olmuştur. 1580'li yıllara gelirken daha önceden beri var olan mevkuf çiftlikler ve çiftliklerin ifrazından oluşan mukataanın hacmini büyüdüğünü düşündürten kanıtlar bulunmaya başlamıştır⁹². Çiftliklerin boş ve atıl kalmasını önlemek için, yaya yazılmayan çiftliklerin mevkuf kaydedilerek mukataa içine dahil edilmek istendiği düşünülebilir. Bu ise işlevsiz toprakları değerlendirerek gelir kaynağı yaratma gayreti olduğu kadar, fiilen yaya teşkilâtından vazgeçildiği anlamına da gelmektedir. Fakat yaya teşkilâtı açısından nihai karar 1582 yılında verilecektir. 1582 yılının Mayıs ayında divân-ı hümayûndan çıkan bir fermanla "*umumen piyade ve müselleme taifesi ref' olunub cümlesi reaya kaydolunmak*"⁹³ hususu emrolunmuştur. Buna bağlı olarak "... piyade taifesinin kendüleri ve tasarruflarında (ki) yerleri ve çiftlikleri sayir reaya taifesi

⁸⁹ BOAMÜD, 22, s. 207, belge no: 397, (23-Rebi'ül-evvel-981 / 23-Temmuz-1573).

⁹⁰ Aynı yöntem Saruhan sancağındaki tahrir sırasında da kullanılmıştır. Bkz: F. Emecen, *age*, s. 148.

⁹¹ "... yaya taifesinden bir kimesne gelüb bizüm ocağumuzun yeri ancak bize kifayet iderdi gârezen ziyade mesahat idüb aldılar yahud eyicesin alub bize bi-hasil yer kodular devü şikayet iderler(se) defteriniz makbul olmaduğundan gayri..." BOAMÜD, 22, s. 207, belge no: 397, (22-Rebi'ül-evvel-981 / 21-Temmuz-1573).

⁹² Edremit Şer'îye Sicili, 12/6, v. 163/b, belge no: 1, (26-Muharrem-988 / 13-Mart-1580). Belge mukataa bedelinin tezyidi hakkındadır.

⁹³ Hüküm Saruhan sancağına yazılmıştır. Fakat birer sureti Anadolu eyaletinin diğer sancakları ile birlikte Karesi sancağına da irsal olunmuştur. BOAMÜD, 47, s. 164. belge no: 392, (2-Cumad'el-ülâ-990 / 25-Mayıs-1582).

gibi tahrir ve defter olun(ması)...” istenmiştir⁹⁴. Çiftliklerin hazine den irsal olunan iki ucu mühürlü, terzi arşınıyla 75 arşın uzunluğundaki mesaha urganı ile ölçülmesi⁹⁵ ve tahririn yayabaşlıları, mukaddemleri ve çeribaşlıları huzurunda gerçekleşmesi de ihtar edilmiştir⁹⁶.

Gerçekten de bu emirlere istinaden Karesi sancağında ve Edremit kazasının da bulunan yaya çiftlikleri tahrir edilmiş ve çiftlikler ve bulunan yayalar tımar sistemi içine alınmıştır⁹⁷. Tımara aktarılan çiftlik sayısı onikidir ve bunların toplamı 840 dönümdür⁹⁸. Bu çiftliklere 46-bennak, 26 mücerred reaya kaydolunmuştur⁹⁹.

Çiftliklerin tımar sistemi içinde işlem gördüğü de izlenebilmektedir. Edremit'teki mensuh yaya çiftliklerinin zeamet olarak tevcih edildiği anlaşılmaktadır¹⁰⁰.

Çiftlikler tımar sistemine aktarılırken yaya sancağı beyleri ise ellerindeki zeametlerine otuzar bin akçe terakki eklenmiş ve dergâh-ı mualla müteferrikalığına ilhak olunmuşlardır¹⁰¹. Bu karara uygun olarak Karesi yaya sancağı beyi Ali'nin 41.356 akçelik zeametine, 30.000 akçe terakki verilmiş ve elindekinin noksanı da tamamlanmıştır¹⁰².

“1553 yılında alınan kararlar gereği hizmete gelmeyen yayaların tasarruflarındaki çiftliklerinin hasılı mukataaya verilerek *mevkufat eminleri* aracılığıyla toplanmaya başlanmıştı. Bu durum 1572-73'lerde daha geniş bir düzenlemeyi

⁹⁴ aynı belge.

⁹⁵ BOAMÜD, 47, s. 248, belge: 600, (Gurre-i Receb-990 / 22-Temmuz-1582).

⁹⁶ BOAMÜD, 47, s. 255, belge: 615, (5-Receb-990 / 26-Temmuz-1582).

⁹⁷ Belirtilen tahririn sonuçları için bkz: BOATT, 678, ss. 23-27; Krş. Tablo III. Sözkonusu tahrir 993 yılında tamamlanmış olmalıdır. Bkz: BOAKK, s. 310, (10-Rebi'ül-ahir-993 / 11-Nisan-1585).

⁹⁸ Tablo III.

⁹⁹ Tablo III.

¹⁰⁰ TZRD, 129, s. 890-91, (27-Safer-999 / 25-Aralık-1590). Örnekler çoğaltılabilir.

¹⁰¹ BOAMÜD, 47, s. 128, belge no: 322, (Selh-i Rebi'ül-ahir-990 / 23-Mayıs-1582). Belge yayınlanmıştır. Bkz: Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, İst. 1982, s. 45, belge: 87. Fakat, Ahmet Refik belgenin tarihini selh-i Zi'l-hicce-990 olarak vermektedir. Yayaların lağvı hakkında ayrıca bakınız: F. Emecen, *age*, s. 151-153.

¹⁰² BOAKK, 105, s. 310, (10-Rebi'ül-ahir-993 / 11-Nisan-1585).

mucib olmuş, hatta doğrudan doğruya *mensuh* lafzı ile belirtilen bu piyadelerden avarız akçası alınması kararlaştırılmıştı.”¹⁰³ Bu gelişmelere eklenen ve 1582 yılına değin oluşan olaylar sonucu yaya teşkilâtı lağvedilmiştir.

Ne gariptir ki kuruluş yıllarında girmek için rüşvet verilen bir teşkilât zaman içinde oluşan gelişme ve değişimlere bağlı olarak, mensuplarının ayrılmak için yine rüşvet vermek zorunda kaldıkları bir konuma gelmiş ve XVI.yüzyılın son çeyreğine girerken kaldırılmıştır.

TABLO: I

Piyadegân-ı Edremid an Livâ-yı Karesi ser-piyade Pirî bin Kasım
(1530-31)

Sıra	Çiftlik adı ve bulunduğu yer	Yaya	Yamak	Nâ-reside	Mürde-i		Hasıl	Şerhler
					Atık	Cedfid		
1	Paşa çiftliği Ayazmend tevabii'nde	1	4	7	6	-	250	Bir yamak ve üç nâ-reside Edremid tevabii'nde Mustafa veled-i Hasan yerinden sabıka verilmiş
2	Karahisar'lıdan Mustafa çiftliği Ayazmend tevabii'nde	1	3	-	4	-	200	
3	Ahmed yeri Ayazmend tevabii'nde	1	9	4	9	-	220	Mevkuf Kutlu beg yeriyle birikdürülüb yılda iki eşkün eşerler der defter-i atık yine mukarrer
4	Yaya köyünde Ramazan yeri Ayazmend tevabii	1	2	2	7	-	230	Yamaklardan birisi için: "mezkûr Ayazmend kadılığında Ahî köyünde mütemekkin
5	Ayazmend tevabii'nde Tuzcu köyünden	1	-	-	4	-	300	Mezkûr çiftlik alt yanında Mehmed oğlu Ali yerine zamm olundu yılda iki eşerler der defter-i atık yine mukarrer
6	Ayazmend tevabii'nde Yaya köyünde Mehmed oğlu Ali yerine	1	7	10	8	-	300	Mezkûr çiftlik üstü yanında Tuzcu köyünden Yusuf yerine zam olunub yılda iki eşerler der defter-i atık yine mukarrer

¹⁰³ F. Emecen, *age*, s. 151-152.

Sıra	Çiftlik adı ve bulunduğu yer	Yaya	Yamak	Nâ- reside		Mürde-i		Hasıl	Şerhler
				Atık	Cedîd	Atık	Cedîd		
7	Ayazmend tevabii'nde Yaya köyünde	1	5	6	14	-	-	300	Köse Halil oğlu Ali yeri ve Ayazmend tevabii'nde Yaya köyünde Ali oğlu Hüseyin bu iki çiftlik müşa'tasarruf idüb yılda iki ocakdan bir eşe der defter-i atık yine mukarrer
8	Ayazmend tevabii'nde Yaya köyünde	1	3	5	2	-	-	250	- Bir yamak için: Tıfıloğlu yerinden haliya verilen - Diğer bir yamak için: İvrindi nahiyesinden Osman yerinden haliya verilen - mezkûr çiftlik üstü yanında. Yaya köyünden Ali veled-i Mustafa yerine zamm olunub yılda iki eşerler der defter-i atık yine mukarrer
9	Ayazmend tevabii'nde Turahan oğlu çiftliği	1	4	5	10	-	-	250	Mezkûr yayalar çiftlikleri ile alt yanında Ayazmend tevabii'nde Mehmed yeri yayaları ile birüküb iki çiftlik müşterek tasarruf edüb yılda üç eşerler der defter-i atık yine mukarrer
10	Karye-i Yaya Ayazmend tevabii'nde Mehmed yerine	1	9	-	5	-	-	200	Mezkûr çiftlik üst yanında Yakub veled-i Turahan çiftliği ile birikdürülüb iki çiftliği müşterek tasarruf idüb yılda üç eşerler der defter-i atık yine mukarrer
11	Ayazmend tevabii'nde Yaya köyünde Bayramca oğlu yerine	1	3	1	5	-	-	220	
12	Ayazmend tevabii'nde Yaya köyünde	1	4	-	7	-	-	200	Mezkûr çiftlik alt yanında Yaya köyünde Umurhan veled-i İsmail çiftlikleriyle yayaları birikdürülüb iki çiftliği müşterek tasarruf idüb yılda iki eşer deyü defter-i köhnede mukayyed olub yine mukarrer
13	Ayazmend tevabii'nde Yaya köyünde	1	4	5	5	-	-	210	

Sıra	Çiftlik adı ve bulunduğu yer	Yaya	Yamak	Nâ-		Mürde-i	Hasıl	Şerhler
				reside	Atık			
14	Ayazmend tevabii'nde Yaya köyünde	1	4	1	-	-	200	Mezkûr çiftlik yayaları ile üstü yanında Ayazmend tevabii'nde Hızır veled-i Bekir çiftliğine zamm olunub iki çiftlik müşterek tasarruf idüb yılda iki eşeler der defter-i köhne yine mukarrer
15	İne oğlu yerine Mustafa beg hissesinden	1	5	1	6	-	200	Mezkûr çiftlik Hasan şeyh yeriyle birikdülüb iki eşkün eşmiş yine mukarrer
16	Çiftlik-i Şeyh Hasan	1	3	2	4	-	200	Mezkûr çiftlik üstü yanında İneoğlu çiftliğine zamm olunub yılda iki eşeler der defter-i atık yine mukarrer
17	Umur oğlu yerine Ahmed beg	1	3	-	7	-	150	- Yaya için: Edremid tevabii'nde Şabhane köyünde - bir yamak için: Karahisarlu'dan - bir diğer yamak için: Şeyh oğlu Ali yerinden haliya verilen
18	Ayazmend tevabii'nde Yaya köyünde	1	1	8	5	-	250	Mezkûrün yayalar çiftlikleri ile altı yanında Aslıhanoğlu Mehmed yeri yayalarıyla birikdülüb iki çiftliği müşterek tasarruf idüb yılda iki eşeler deyü kayd olunmuş der defter-i atık yine mukarrer
19	Edremid tevabii'nde Aslıhan oğlu Mehmed yerine	1	4	4	4	-	250	Mezkûr yayalar çiftlikleri ile üstü yanında tabi-i Ayazmend Yaya köyünden Veli veled-i Mustafa yayasıyla birikdülüb iki çiftliği müşterek tasarruf idüb yılda iki eşeler deyü kayd olunmuş der defter-i kadim yine mukarrer
20	Edremid tevabii'nde Sığırtlı oğlu Yusuf yerine	1	2	1	5	-	150	
21	Edremid tevabii'nde Yaya köyünden Bayramca kardaşı	1	4	8	4	-	150	Zikr olunan çiftlik alt yanında Zeytünlü köyünde Mehmed yerine Edremid tevabii'nden Şabhane çiftliğine zamm olunub yılda üç eşeler imiş der defter-i atık yine mukarrer

Sıra	Çiftlik adı ve bulunduğu yer	Yaya	Yamak	Nâ-		Mürde-i	Hasıl	Şerhler
				reside	Atık			
22	Edremid tevabii'nden Zeytülü köyünde Mehmed yerine	1	3	-	4	-	260	- bir yamak için: Uzun Ali derlermiş Edremid'de mütemekkin - Zikr olan çiftlik alt yanında olan Edremid tevabii'nden Şabhane çiftliğine zamm olunub 'yilda üç eşerler gerü mukarrer
23	Edremid tevabii'nde Şabhane köyünde	1	3	5	3	-	300	Zikr olan çiftlik üstü yanında yazılan iki çiftliğe zamm olunub üç çiftlik birikdürülüb yilda üç eşeler der defter-i atık yine mukarrer
24	Edremid tevabii'nde Gürpan/Körpan köyünde	1	2	-	6	-	250	
25	Edremid tevabii'nde Kara Orhan yerine	1	3	3	4	-	250	Defter-i köhnede alt yanında Mehmed veled-i Hızır çiftliği yayaları ile birikdürülüb müşterek tasarruf edüb yilda iki eşeler deyi kayd olunmuş der defter-i atık yine mukarrer
26	Edremid tevabii'nde Güre deresi köyünden	1	2	1	6	-	250	Mezkûr çiftlik yayasıyla üstü yanında Kara Orhan yeri(ne) zamm olunub birikdürülüb iki çiftliği müşterek tasarruf idüb yilda iki eşeler der defter-i atık yine mukarrer
27	Edremid tevabii'nde Geçilü köyünden Hamza veled-i İdris yerine	1	2	-	7	-	-	
28	Edremid tevabii'nde İlyas yerine	1	3	2	4	-	-	Mezkûr çiftlik sabıka alt yanında Edremid'de Mustafa veled-i Hasan çiftliği yayasıyla birikdürülüb iki çiftliği müşterek tasarruf edüb yilda iki eşerler deyi kayd olunmuş yine mukarrer
29	Edremid tevabii'nde Ören köyünden Hüseyin yerine	1	2	-	7	-	-	

Sıra	Çiftlik adı ve bulunduğu yer	Yaya	Yamak	Nâ-		Mürde-i		Hasıl	Şerhler
				reside	Atık	Cedid			
30	Edremid tevabii'nde Bilâl (?) köyünden İbrahim yerine	1	3	1	11	-	-	-	Mezkûrlar Edremid tevabii'nde mevkûf olan kadim çiftlikki İlyas yeri dimekle ma'ruf olan çiftlikdendir zamm olundu ihtiyarıyla iki eşeler suret-i defter-i köhne
31	Edremid tevabii'nde Mustafa veled-i Hasan yerine	1	1	-	4	-	250	-	- yaya için: Edremid'de Tuzcu Murad mahallesinde mütemekkin olan Mehmed beg oğludur - mezkûrun yayalar çiftlikleriyle üstü yanında İlyas yeri yayasıyla birikdürülüb iki çiftliği müşterek tasarruf idüb yılda iki eşeler deyü kayd olunmuş der defter-i atik yine mukarrer
32	Edremid tevabii'nde Kara Yahşi yerine	1	3	1	4	-	255		
33	Edremid tevabii'nde Ali yerine an karye-i Çit	1	2	1	3	-	300	-	- bir yamak için: üstü yanında Kara Yahşi yerinden sabıka verilen mezkûr çiftlik az olduğu sebebden mevkufât-ı köh-neden İnegazi yeri zamm olundu. Küblüce dimekle meşhurdur der defter-i atik yine mukarrer
34	Edremid tevabii'nde Uruz beg yerine	1	4	3	4	-	200		
35	Edremid tevabii'nde İsmail oğlu İbrahim yerine	1	-	-	5	-	-		
36	Edremid tevabii'nde Umur beg yerine	1	2	-	6	-	50	-	- yaya için: Ayazmend tevabiinde Yaya köyünden - yamak için: Yaya köyünden Mehmed oğlu yerinden - mürdeler için: bu altı nefer kimesne cevab virmediler deyü kayd olunmuş der defter-i köhne

Sıra	Çiftlik adı ve bulunduğu yer	Yaya	Yamak	Mürde-i		Hasıl	Şerhler
				Nâ-reside	Afak Cedid		
37	Edremid tevabii'nde Doğan veled-i Hüseyin yerine	1	2	-	6	-	Mürdeler için: mezkûrlara gelüb cevap verür kimesne bulunmadı gayiblerdür defter-i köhneden nakl olundu
38	Edremid tevabii'nde Taylı şehir köyünden	1	2	2	4	-	300
39	Boğazhisar tevabii'nden Doğançı köyünden İlyas oğlu Hasan yerine	1	2	-	6	-	50 - yaya için: Ayazmend tevabii'nde Bayramca oğlu köyünde - mürdeler için: bu altı nefer kimesne cevap virür bulunmadı gayiblerdür dediler nakl-i defter-i köhne
40	Karye-i Kızıl köy Edremid tevabii'nde İnegazi yerine	1	2	-	1	-	- - yaya için: Ayazmend tevabii'nde Turahan oğlu Yakub yerine sabıka Yaya köyden verilen
41	Ayazmend tevabii'nde Ali yerine	1	2	-	5	-	50
TOPLAM		41	129	89	211	-	7451

TABLO: II

1551-52 Tarihli Yaya Tahriri Sonuçları

Nahiye-i Edremid der liva-yı Karesi

Karye-i Kızıklı ve Karageyikli

Sıra	Çiftlik adı	Yaya	Yamak	Nâ-reside	Mürde-i cedid	Yaya ve yamakların ikamet ettikleri yer	Şerhler
1	Çiftlik-i Aslıhanoğlu Mehmed yeri deyü mukayyed der defter-i köhne haliya Güçeri oğlu çiftliği dimekle meşhurdur	1	6	1	5	der-karye-i Koyun eri tabi-i Balya ve karye-i İsâlu tabi-i Ezine	Mezkûr çiftlik Ayazmend nahiyesinde Yaya köyünde vaki olan cami-i şerif imamı Pirî fakih elinden alınub haliya yayalar ile ta'mir olunan çiftlik ile birikdürülüb iki çiftlik ale's-seviye tasarruf olunub iki eşgün vireler deyü defter-i cedide kayd olundu
2	Seferlü oğlu Yusuf yeri deyü mukayyed der-defter-i köhne	1	3	1	4		<p>– mezkûrlar aher sancaklardan gelüb (yaya Uşak'tan; yamaklar ise, Balya, Gördüs ve Birgiden) haliya liva-yı Karesi'de Edremid kazasına tabi-karye-i Çoruk'ta hariç 'ez-defter haymana olmağın ber-muceb-i emr yaya ve yamak kayd olundular</p> <p>– mezkûr çiftliğin altı dönüm mikdarı çayır olub yaya başı hissesinden Kızıklı nam karye kurbünde Karağaç altı dimekle meşhûr yere müteallikdür</p>
3	Çiftlik-i Bayramca karındaşı Hızır yeri deyü mukayyed der defter-i köhne haliya Hacı İsa çiftliği dimekle meşhûr	1	5	3	8	der-karye-i Derelü tabi-i Edremid	Mezkûr çiftlik alt yanında Mehmed ve Ünyelü çiftliği dimekle meşhûr olan çiftlikler ile birikdürülüb üç çiftlik ale's-seviye tasarruf olunub üç eşgün vereler deyü mukayyed der defter-i köhne yine mukarrer

Sıra	Çiftlik adı	Yaya	Yamak	Nâ-reside	Mürde-i cedid	Yaya ve yamakların ikamet ettikleri yer	Şerhler
4	Çiftlik-i Mehmed yeri deyü mukayyed der defter-i köhne haliya Mehmed çiftliği demekle meşhurdur	1	5	-	4	Edremit'de Kapıcıbaşı ve Kadı İlyas mahallelerinde ve Küçük dere, At hasan, Güre köylerinde mütemekkinler	mezkûrlar aher sancaklardan göçüb haliya Karesi sancağında haric 'ez-defter haymanalar olmağın ber muceb-i emr yaya ve yamak kayd olundular mezkûr çiftlik üst yanında vaki' olan Bayramca karındaşı Hızır ve alt yanında Ünyelü çiftliği demekle meşhur ve mütearif olan çiftlikler ile birikdürülüb üç çiftlik ale's-seviye tasarruf olunub üç eşgün vireler deyü mukayyed der defter-i köhne haliya yine mukarrer
5	Çiftlik-i Ünyelü	1	6	-	8	yaya: Balya'ya bağlı Koyuneri köyünde yamaklardan ikisi de aynı köyde. Diğer yamaklar ise, Edremit'in Halidler ve Güre köyleri ile Ayazmend'in Kayıklı köyü ve nefsi Balıkesir'de mütemekkinler	mezkûrlar aher sancaklardan gelüb haliya Karesi sancağında haric 'ez-defter haymanalar olmağın bermuceb-i emr yaya ve yamak kaydolundu mezkûr çiftlik üst yanında Mehmed ve Bayramca karındaşı Hızır çiftliği demekle ma'ruf olan çiftlikler ile birikdürülüb üç çiftlik ale's-seviye tasarruf olunub üç eşgün vireler deyü mukayyed der defter-i köhne kemâ-kân yine mukarrer
6	Çiftlik-i Güreci	1	6	2	3	yaya, iki yamak ve iki nâ-reside Balya'ya bağlı Koyun eri köyünde: iki yamak Edremit'te Kethüda mahallesinde, bir yamak da Edremit'in Frenk köyünde mütemekkin	yaya ve bir yamak için: mezkûrlar Aslıhan oğlu Mehmed çiftliğinden haliyâ verildiler Edremit ve köylerinde sakin olan üç yamak için: mezkûrlar aher livadan gelüb haliya Karesi sancağında haric 'ez-defter haymanalar olmağın bermuceb-i emr yaya ve yamak kayd olundular bir nâ-reside için: yaradukda eşe

Sıra	Çiftlik adı	Yaya	Yamak	Nâ-reside	Mürde-icedid	Yaya ve yamakların ikamet ettikleri yer	Şerhler
7	Çiftlik-i Kara Orhan yeri deyü mukayyed-der defter-i köhne haliya Kara Salih oğlu Veli çiftliği dimekle meşhur olub Polad çiftliği dahi dirler imiş	1	5	-	4	yaya ve yamaklar Balyaya bağlı Koyuneri ve Çınarcık köylerinde sakinler	Mezkûr çiftlik alt yanında Mehmed veled-i Hızır çiftliği ile birikdürülüb iki çiftlik ale's-seviye tasarruf olunub iki eşgün vireler deyü mukayyed der defter-i köhne haliya yine mukarrer
8	Çiftlik-i Mehmed veled-i Hızır yeri deyü mukayyed der defter-i köhne haliya Hallaçoğlu Mehmed çiftliği dimekle meşhur ve mütearifdür	1	4	-	3	Ayazmend, Edremit ve Balya köylerinde sakinler	– iki yamak için: mezkûrlar livâ-yı Aydın ve Kütahya sancaklarından gelüb haliya Karesi sancağında haric'ez-defter haymanalar olmağın ber-muceb-i emr yaya ve yamak kayd olundular – mezkûr çiftlik üst yanında Kara Orhan çiftliği ile birikdürülüb iki çiftlik ale's-seviye tasarruf olunub iki eşgün vireler deyü mukayyed der defter-i köhne haliya yine mukarrer
9	Çiftlik-i Hüseyin yeri deyü mukayyed der defter-i köhne haliya Said oğlu çiftliği dimekle meşhurdur	1	6	-	1	Edremit'e bağlı Şehirköy, Balya ve Ayazmend'in Çandarlı ve Kayıklı köylerin sakinler	Mezkûrlar Menteşe ve Biga sancaklarından göçüb haliya liva-yı Karesi'de haric'ez-defter haymanalar olmağın ber mucceb-i emr yaya ve yamak kayd olundu
10	Çiftlik-i İbrahimiyeri deyü mukayyed der defter-i köhne haliya Nasuh çiftliği dimekle meşhurdur	1	5	-	5	Edremit'in Temaşalık ve Bağçelü köylerinde sakinler	Mezkûrlar aher livalardan gelüb haliya Karesi sancağında haric'ez-defter haymanalar olmağın ber-muceb-i emr yaya ve yamak kayd olundular

Sıra	Çiftlik adı	Yaya	Yamak	Nâ-reside	Mürde-i cedid	Yaya ve yamakların ikamet ettikleri yer	Şerhler
11	Çiftlik-i Umur yeri deyü mukayyed der-defter-i köhne haliya Karaca Ali çiftliği dimekle meşhurdur	1	7	-	3	Ayazmend'e bağlı Çandarlu, Arablar ve Doğancı köylerinde sakinler	— mezkûrlar liva-yı Aydın ve Karaman ve Saruhan caniblerinden gelüb haliya liva-yı Karesi'de haric'ez-defter haymanalar olmağın ber mucbe-i emr yaya ve yamak kayd olundular — üç yamak için: Kaçgun yayalardur deyü bazı kimesneler şahadet etdiler
12	Çiftlik-i Kara Yahşi deyü mukayyed der defter-i Köhne haliya Kara Bali çiftliği dimekle meşhurdur	1	4	-	-	Edremit, Ayazmend ve Kemer köylerinde meskünlar	Mezkûrlar aher livadan gelüb haliya liva-yı Karesi'de haric'ez-defter haymanalar olmağın bermucbe-i emr yaya kayd olundular
	TOPLAM	12	62	7	48		

TABLO: III

Yaya Çiftliklerinin Tımara Dönüştürülmesi*

Sıra	Çiftlik adı	Bennak	Mücerred	Dönüm	Hasıl
1	Seferlü oğlu Yusuf yeri	5	6	80	600
2	Bayramca karındaşı Hızır yeri Hacı Gaybi çiftliği dimekle meşhurdur	4	1	80	600
3	Mehmed yeri deyü mukayyed der defter-i köhne Sevindik çiftliği dimekle meşhur	4	2	60	600
4	Kara Orhan yerü deyü mukayyed der defter-i köhne haliya Kara Salih oğlu Veli çiftliği dimekle meşhur Polad çiftliği dahi derler	5	2	60	600
5	Mehmed Veled-i Hızır yeri deyü mukayyed der defter-i köhne haliya Hallac oğlu Mehmed çiftliği dimekle meşhurdur	4	2	60	600
6	Aslıhan oğlu Mehmed yeri deyü mukayyed der defter-i köhne haliya Güçeri oğlu çiftliği dimekle meşhurdur	4	2	80	600
7	Ünyelü yeri deyü mukayyed der defter-i atik	-	1	60	600
8	Küreci yeri deyü mukayyed der defter-i köhne	3	3	80	600

* BOATT 678'e göre düzenlenmiştir.

Sıra	Çiftlik adı	Bennak	Mücerred	Dönüm	Hasıl
9	Hüseyin yeri deyü mukayyed der defter-i köhne haliya Said oğlu çiftliği dimekle meşhurdur	4	2	60	600
10	İbrahim yeri haliya Kürd Nasuh çiftliği dimekle meşhurdur	4	2	80	600
11	Umur yeri deyü mukayyed der defter-i köhne haliya Karaca Ali çiftliği dimekle meşhurdur	5	1	60	600
12	Kara Ali yeri deyü mukayyed der defterin köhne haliya Kara Balf çiftliği dimekle meşhurdur	4	2	80	600
	TOPLAM	46	26	840	7200

TABLO: IV

Nâ-Residelerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (1530-31)

Yaş Grubu	Nâ-reside sayısı
1	2
2	5
3	11
4	8
5	13
6	1
7	6
8	17
9	1
10	22
11	1
12	6
13	1